

FORN SIÐR – ÁSATRÚ W DANII

Socjolodzy religii już od dawna mówią o powrocie religii na obszary współczesnych społeczeństw, o nowej duchowości, o rozwijających się nowych ruchach religijnych czy o fenomenie New Age. Jednym z ciekawszych wyrazów nowej religijności jest neopoganizm. Idea powrotu do przedchrześcijańskich tradycji religijnych Europy pojawiła się już w okresie romantyzmu. Jednak początki dużych, zorganizowanych religii neopogańskich to czasy XX wieku. Od lat siedemdziesiątych widoczny jest rozwój religii rekonstruującej wierzenia plemion germańskich, zwanej Ásatrú. Jej początki sięgają niemieckiego romantyzmu i organizacji neopogańskich w Niemczech przed I wojną światową. Za oficjalną datę powstania uważa się rok 1972 (wówczas Sveinbjörn Beinteinsson zarejestrował organizację Ásatrúarfélagið na Islandii). Obecnie organizacje Ásatrú funkcjonują na całym świecie, jednak największą popularnością religia ta cieszy się w Skandynawii i Stanach Zjednoczonych. Słowo „Ásatrú” oznacza w języku islandzkim wiarę w Asów¹. Forn Siðr, nazwa największej duńskiej organizacji Ásatrú, to w języku duńskim „stary obyczaj”. Religią rekonstruowaną przez wyznawców Ásatrú jest przede wszystkim religia Germanów północnych, Normanów, sprzed czasów przyjęcia przez nich chrześcijaństwa w X–XI wieku, gdyż to ich wierzenia są najlepiej udokumentowane².

¹ A. Sołtysiak, *Ásatrú*, [w:] *Religia. Encyklopedia PWN*, red. T. Gadacz, B. Milerski, Warszawa 2001, t. 1, s. 350.

² K. Mikoś, *Germanów religia*, [w:] *Religia. Encyklopedia...*, op. cit., Warszawa 2002, t. 4, s. 169.

Arkadiusz Sołtysiak, polski badacz Ásatrú, w następujący sposób definiuje tę religię:

[...] wierna, oparta na naukowej krytyce źródeł literackich i archeologicznych, rekonstrukcja wierzeń wczesnośredniowiecznych Skandynawów, [...] odrodzone i dopasowane do współczesnej rzeczywistości pogaństwo skandynawskie. [...] [Ásatrú – M.B.] wierzą tylko i wyłącznie w bogów germańskich, a swoją religię nazywają plemienną, choć plemię tylko przez niektórych jest pojmowane w kategoriach etnicznych³.

Jest to ogólna, można powiedzieć, oficjalna charakterystyka, gdyż – w zależności od grupy – poszczególne jednostki mają dużą swobodę w doborze własnych wierzeń. Tak mocno podkreślany brak eklektyzmu Ásatrú występuje w różnym stopniu w zależności od grupy (A. Sołtysiak wskazuje na tendencje eklektyczne i inspirację wicca w zakresie rytuałów w odłamie liberalnym Ásatrú⁴).

Niniejszy artykuł dotyczy przede wszystkim duńskiej grupy wyznawców Ásatrú – Forn Siðr, prawdopodobnie największej w Europie, jedynej oficjalnie zarejestrowanej organizacji Ásatrú w Danii⁵ (aczkolwiek wspomniano również amerykańskie stowarzyszenia). Zostały w nim scharakteryzowane wierzenia, kult, organizacja i przyjmowane przez wyznawców Ásatrú strategie rekonstrukcjonizmu starej religii plemion germańskich. Podjęto także próbę charakterystyki Ásatrú na tle teorii religii jako pamięci Danièle Hervieu-Léger⁶, szczególnie biorąc pod uwagę znaczenie, jakie dla wyznawców tej formy neopoganizmu ma odniesienie do tradycji i połączenie z linią wyznaniową.

Źródła wykorzystane w artykule to przede wszystkim materiały publikowane na stronie internetowej Forn Siðr⁷ oraz wywiady z przedstawicielami duńskiej organizacji przeprowadzone przez autorkę w okresie styczeń–luty 2008 roku w Danii. Opracowania, z których skorzystano,

³ A. Sołtysiak, *Ścieżka Ásatrú*, „The Peculiarity of Man” 1999, nr 4, s. 243–246.

⁴ Por. A. Sołtysiak, M. Szymkiewicz, *Od Wotana do człowieka z Kennewick. Koncepcje rasy i społeczeństwa w Ásatrú*, „Nomos” 2005, nr 51/52, s. 78.

⁵ Informacja nieoficjalna, podana przez członka zarządu Forn Siðr, 13.02.2008.

⁶ D. Hervieu-Léger, *Religia jako pamięć*, przeł. M. Bielawska, Kraków 1999.

⁷ <http://www.fornsidr.dk> [dostęp: 12.04.2008].

to głównie pozycje autorstwa Jeffreya Kaplana, Mattiasa Gardella oraz artykuły Arkadiusza Sołtysiaka dotyczące Ásatrú.

ORGANIZACJA

W Ásatrú nie ma rozbudowanej organizacji, choć w zależności od grupy pojawiają się różne formy i stopnie instytucjonalizacji. Charakterystyczną formą luźnej organizacji są liczące niewielu członków autonomiczne grupy, czyli bądź amerykańskie rodziny (*kindred*), bądź duńskie *blótlaug* (czyli *blótgroup*, *blót* oznacza ofiarę, rytuał), czasem zrzeszone w większej federacji (obecnie istnieje ich na świecie kilka). Jak zauważył Stephen E. Flowers, Ásatrú dzieli antyhierarchiczność z innymi współczesnymi religiami neopogańskimi, lecz dla Ásatrú istotna jest idea istnienia sieci konfederacyjnych społeczności, powiązanych ze sobą przez wspólną wizję⁸.

Początki formowania się grup Ásatrú w Danii to lata dziewięćdziesiąte, ale dopiero druga ich połowa to czas tworzenia się większej organizacji. Forn Siðr powstał w 1997 roku w Odense, podczas spotkania kilku osób zainteresowanych Ásatrú. Ich celem było zorganizowanie Ásatrú w Danii na wzór islandzki. Forn Siðr został oficjalnie zarejestrowany w roku 2003. Obecnie skupia ok. 600–800 członków (dodając do tej liczby osoby należące do innych organizacji lub niezrzeszone, można przyjąć, że liczba wyznawców Ásatrú w Danii to ok. 1000–2000). Kobiety stanowią ok. 1/4–1/3 członków. Od roku 2007 Forn Siðr należy do World Congress of Ethnic Religions, z siedzibą na Litwie.

Forn Siðr posiada zarząd, składający się z siedmiu osób, wydaje kwartalnik „Vølse” i cztery razy do roku podczas świąt solarnych organizuje oficjalne rytuały; raz w roku odbywa się Althing, na którym podczas głosowania zapadają decyzje dotyczące różnych kwestii w obrębie Forn Siðr oraz wybiera się członków zarządu (Althing jest tradycyjnym zjazdem Ásatrú na świecie, na którym są podejmowane

⁸ S.E. Flowers, *Revival of Germanic Religion in Contemporary Anglo-American Culture*, „The Mankind Quarterly” 1981, t. XXI, nr 3, s. 285.

najważniejsze decyzje w sprawach wspólnoty). Każdy należący do organizacji, mający powyżej piętnastu lat, ma prawo głosu. Do Forn Siðr mogą przystępować zarówno jednostki, jak i grupy (*blótlaug*). Organizacja ta może udzielać uznanego prawnie ślubu, jak również urządzać pogrzeby na własnym cmentarzu (od roku 2009). Jest to, wedle słów osób z zarządu grupy, organizacja parasolowa (*umbrella organization* – organizacja składająca się z mniejszych grup, które działają we wspólnym celu). Ma charakter ściśle apolityczny; prywatne poglądy polityczne członków są zróżnicowane: od lewicowych po skrajnie prawicowe. Warta podkreślenia jest obecność Forn Siðr w przestrzeni medialnej (w prasie, radio, telewizji, Internecie). Jednym z celów zwołenników „dawnego obyczaju” jest stały wzrost świadomości społecznej na temat Ásatrú (ich etyki, sposobu życia i myślenia) i stworzenie stabilnej organizacji.

WIERZENIA

Omawianie doktryny wyznawanej przez Ásatrú warto rozpocząć od zacytowania wyznania wiary zamieszczonego na oficjalnej witrynie internetowej grupy:

[...] Wierzmy w tych samych bogów, którzy niegdyś nadawali naszym przodkom znaczenie i nieśli im pomoc, Asów i Wanów, i ufamy im. Każda indywidualna postać boska reprezentuje aspekt rzeczywistości, którego nie można zanegować. Uznajemy również istnienie elfów/disów, vætter/duchów, fylgjer/vardyr, olbrzymów, Słońca i Księżycy. Wszystko jest częścią – i symbolem – naszego wieloaspektowego świata. Jesion Yggdrasil jest centrum świata, gdzie mądre Norny, kontrolujące przeszłość, terażniejszość i przyszłość, siedzą i przędą nasze przeznaczenia. Kontakt pomiędzy boskimi siłami a indywidualną osobą jest dany każdemu, kto go szuka, każdemu na jego własny sposób. Oddajemy honor naszym przodkom i przekazujemy pozdrowienia tym, którzy przyjdą po nas. Uważamy, że rodzaj ludzki, zwierzęta, natura i święte miejsca są pełne zarówno życia, jak i ducha. Traktujemy świat naoko-

ło nas z szacunkiem i rozwagą. Uznajemy wszystkie części za tak samo ważne dla bycia pełną osobą w pełnym świecie⁹.

Powyższy cytat uwypukla niektóre z zagadnień kluczowych dla zrozumienia fenomenu Ásatrú. Zaznaczono w nim indywidualizm wiary jednostki, dla której pozostawiona jest wolna przestrzeń do interpretacji postaci bóstw. Bogów określa się ogólnie jako symbole i części niejednorodnego świata. S.E. Flowers wskazuje na ogromny wpływ, jaki na kształtowanie się ideologii współczesnych wyznawców religii germańskiej miały Jungowskie koncepcje archetypów i zbiorowej nieświadomości. Bóstwa Ásatrú widziane są jako przykładowe modele świadomości lub archetypy, wzory służące ludzkiemu rozwojowi. Są one obecne zarówno w jednostce, jak i w społeczności. Człowiek i boskość znajdują się we wzajemnej zależności, będąc częścią tej samej ostatecznej rzeczywistości¹⁰. Bogowie interpretowani są jako aspekty przyrody, życia, świata, emocji, jako przedstawienia symboliczne pozwalające na zrozumienie sił, które obrazują, lub jako byty realnie istniejące. Jako archetypy, bogowie reprezentują odrębne aspekty ludzkiego bytu i rzeczywistości, które są pojmowane przez wyznawców Ásatrú jako niezwykle silne elementy:

Słowo „wierzyć” jest dla mnie nieco zbyt mocne, to jest bardziej tak, że jestem przekonana, że to jest to, co ma sens dla mnie. To jest bardziej wyczucie niż wiara czy religia. Nie wierzę w Thora jeżdżącego po niebie, ale wierzę, że obraz jego robiącego to jest tym, co ma sens w wytłumaczeniu ogromnej energii wyzwalanej podczas burzy. Nie wierzę, że bogowie istnieją jako osoby, lecz że są bardzo silnymi obrazami, które mają sens w kontekście, w którym się znajdują, i dla ludzi w tym kontekście. To mi odpowiada, to jest jak wracanie do domu, to ma dla mnie sens. Zdecydowanie. [...] Jeżeli czuje się, że to jest właściwe, to najprawdopodobniej to jest właściwe¹¹.

Jako przykład różnych możliwości interpretacji postaci bóstw może posłużyć Odyn, jeden z bardziej znaczących Asów, który jest za-

⁹ Oficjalne wyznanie wiary znajdujące się na stronie Forn Siðr: *Forn Siðr Declaration of Faith*, <http://www.fornsidr.dk> [dostęp: 24.04.2008]. Wszystkie cytaty, o ile nie zaznaczono inaczej, w tłumaczeniu autorki.

¹⁰ S.E. Flowers, *op. cit.*, s. 289.

¹¹ Rozmowa z Solvej, 13.02.2008.

zwyczaj określany jako bóg wojny i wojowników, ale także mądrości, magii, poezji, śmierci, odkrywca pisma runicznego, praktykujący trans szamański (*seiðr*). Jedna z osób należących do Forn Siðr postrzega Odyna jako niezwykle silny obraz, personifikację wewnętrznego mądrości, ekstazy, śmierci, walki i magii, wszystkiego tego, co niewytłumaczalne w mądrości. Bogowie według takiej interpretacji są rodzajami modeli. Człowiek, medytując nad nimi, czy też modląc się do nich, łączy się z tymi rodzajami wartości w sobie, które bogowie reprezentują jako archetypy. W przypadku Odyna jednak może być to również ryzykowne:

To jest bardzo silny obraz, [...] bardzo złożony i ważny. Respekuję go, ale o nic bym go nie poprosiła. Jego reprezentacjami są bardzo silne, duże i pełne mocy rzeczy, również chaos¹².

Bez względu na różnorodność interpretacji postaci bóstw, w Ásatrú panuje generalny pogląd, że przez połączenie z bogami, którzy reprezentują różne siły i aspekty w człowieku, wartości te można w sobie wzmocnić¹³.

Obok interpretacji bogów na sposób symboliczny istnieją też wręcz przeciwne poglądy na ich temat. Według znanej przede wszystkim w amerykańskim środowisku Ásatrú *Ravenbók: the Raven Kindred Ritual Book* bogowie nie są zaledwie personifikacjami sił natury ani Jungowskimi archetypami istniejącymi w umysłach, ale realnymi, żyjącymi istotami. Człowiek może obcować z nimi na co dzień, co pokazuje wypowiedź jednego z członków Forn Siðr (gitarzysty w kilku duńskich zespołach heavymetalowych):

Czuję bogów szczególnie, kiedy gram. [...] Thor i Loki są ze mną mniej więcej jedną trzecią czasu, kiedy gram na żywo. Czasami czuję jednego z nich, ale zazwyczaj obu. [...] I proszę ich o podzielenie się ze mną siłą, kiedy gram. I czasami dostaje. Loki wchodzi i wychodzi z mojego życia czasami, czasami w nocy, to może być pięć minut, nie wiem. I wtedy stwarza coś jak czyste szaleństwo. [...] Przeszedłem bardzo ciężkie czasy w moim życiu, kiedy Loki wszystko napraw-

¹² Rozmowa z Solvej, 13.02.2008.

¹³ Rozmowa z Teresą, 17.01.2008.

dę schrzanił. I nie wiem, gdzie wtedy był Thor, ale nie było go tam dla mnie. Ani Odyna nie było wtedy ze mną, ani Freyi. [...] Byłem wściekły na Lokiego wiele razy, bo schrzanił tyle rzeczy. Ale czasami w swoim życiu nie potrafię sobie wyobrazić, że go nie ma. Jest tym, co jest odpowiedzialne za największe z moich tragedii i także za najzabawniejsze wydarzenia w moim życiu. Jest wielką częścią¹⁴.

Relacja z bogami jest specyficzna, szczególnie z uwagi na charakterystykę więzów, które wiążą z nimi wyznawców – „jesteśmy bezpośrednio związani z Bogami. Jesteśmy częścią ich plemienia, ich krewnymi”¹⁵. Idea pokrewieństwa z bogami odgrywa w *Ásatrú* istotną rolę. Bogowie nie są wszechpotężni ani wszechobecni – podobnie jak ludzie, mają swoje ograniczenia i wady. Ludzkie siły, słabości, pragnienia, również śmiertelność, charakteryzują także bogów, co uwypukla ich pokrewieństwo z rodzajem ludzkim. Bogowie są przodkami ludzi, łączą ich stosunek krewniaczy. Ich wzajemna relacja, w którą angażują się obie strony, opiera się na modelu rodziny raczej, niż na wzorze pan – sługa.

Bogowie reprezentują odmienne siły, ale według niektórych interpretacji stanowią przejawy jednej kosmicznej mocy. Są również związani z naturą, której wszelkie przejawy i części w pewien sposób zawierają w sobie element duchowy.

Zawsze mogę polegać na swoich bogach. Czasami siadam na zewnątrz, relaksuję się i łączę z bogami, i wtedy czuję w sobie siłę i komunikuję się z nimi. [...] W końcu kiedy ludzie łączą się z boską siłą, każdy w pewnym stopniu łączy się z tym samym źródłem, tylko sposób, w jaki to źródło interpretujemy, i sposób, w jaki ono dla nas działa, mogą być inne. Ale to jest ta sama siła. [...] Ta główna siła to natura, siła we wszechświecie, która wszystko ożywia¹⁶.

Politeizm *Ásatrú* polega na uznaniu wielości boskich bytów, odrębnych od siebie i reprezentujących różne funkcje i siły. Wyznawcy *Ásatrú* czczą nordyckie bóstwa, które dzielą się na dwie rodziny – *Asów*

¹⁴ Rozmowa z Rasmusem, 22.01.2008.

¹⁵ L. Stead, *The Rituals of Ásatrú*, [w:] *idem, Ravenbók: the Raven Kindred Ritual Book*, 1994, <http://www.sacred-texts.com/pag/ravenbok.htm> [dostęp: 20.05.2008].

¹⁶ Rozmowa z Jakobem, 13.02.2008.

i Wanów (*Aesir* i *Vanir*). Jednak bogowie należący do innych tradycji nie są uznawani za znajdujących się niżej od nordyckich – kwestię wyboru rozstrzyga dziedzictwo danej osoby, tradycja, z którą się identyfikuje (bądź która jest w jakiś sposób dziedziczona biologicznie po przodkach – poglądy na ten temat kształtują się różnie). Jednocześnie, bogowie są manifestacjami boskiej energii, ożywiającej naturę i wszystkie istoty żyjące. Panteistyczna wizja boskości łączy się zatem z politeistyczną wiarą w istnienie wielości indywidualnych bóstw¹⁷. Nadmienić można, że w Forn Siðr są osoby, które czczą bóstwa z innej tradycji – choćby chrześcijańskie – razem z nordyckimi:

Tolerancja jest ważną częścią starej wiary. Nie mamy nic przeciwko ludziom, którzy czczą innych bogów. Możesz nawet czcić zarówno Jezusa, jak i Marię razem z Freyją i Odynem, i ciągle nazywać siebie Ásatrú¹⁸.

RYTUAŁ

Podstawowym rytuałem Ásatrú jest *blót*. Słowo to odnosiło się do obrzędu krwawej ofiary w czasach, kiedy kult nordyckich bogów był żywy. Krwia ofiarowanego zwierzęcia przyskano zebranych, mięso zazwyczaj zjadano podczas uczty. Współcześnie *blót* oznacza rytuał, podczas którego ofiarowuje się najczęściej alkohol (miód, czasem piwo), nabierający charakteru sakralnego, podobnie jak używana dawniej krew.

W Danii rytuały odprawia się w większych grupach podczas świąt. Są one mało rozbudowane, zazwyczaj stosunkowo krótkie. Nie ma wzoru, według którego przebiegają obrzędy, i w szczegółach każdy z nich może się różnić – wyjątkiem jest oficjalny *blót* Forn Siðr, który podlega kilku określonym regułom. Poniżej przytaczam opis oficjalnego rytuału tej organizacji¹⁹.

¹⁷ M. Gardell, *Gods of the Blood. The Pagan Revival and White Separatism*, Durham 2003, s. 268.

¹⁸ <http://www.fornsidr.dk/dk/49#17> [dostęp: 12.04.2008].

¹⁹ Opis rytuału znajdujący się na oficjalnej stronie Forn Siðr: *Official Forn Siðr Blót Ritual*, <http://www.fornsidr.dk> [dostęp: 24.04.2008].

Miejsce odprawienia rytuału zostaje uświęcone w sposób, jaki wydaje się najodpowiedniejszy przeprowadzającym obrzęd osobom (należy zaznaczyć, że wśród Ásatrú w Danii nie ma wykształconego kleru, rytuał odprawia osoba, która zdecyduje się go przygotować, i na czas sprawowania obrzędu przejmuje ona funkcje kapłana – *góði*, lub kapłanki – *gyðia*; dzieje się tak w większości grup). Podczas oficjalnego *blót* Forn Siðr jeszcze do niedawna obrzęd musieli prowadzić i *góði*, i *gyðia*, wymagana była także obecność figur bogów podczas rytuału. Wiele osób jednak krytykowało tak ścisłe rozporządzenia i w efekcie wymagania zostały złagodzone²⁰. Pierwszym etapem rytuału jest napełnienie rogu napojem: *góði* i *gyðia* wchodzi w środek kręgu, *gyðia* trzyma róg, a *góði* poprzez pierścień przysięg (*oath ring*) napełnia go. Kapłanka pije z rogu i przekazuje go kapłanowi. Następuje wezwanie bogów – o tym, którzy bogowie zostają wybrani na *blót* i są reprezentowani przez symbole na środku kręgu, decydują osoby odprawiające rytuał. Ta część rytuału może wyglądać w następujący sposób: *góði* podnosi róg i woła „Hail Odyn”, po nim powtarzają wszyscy zgromadzeni. Następnie pije z rogu i wylewa odrobinę napoju na statuetkę Odyna. Potem podnosi znowu róg i w ten sam sposób oddaje cześć Thorowi, a po nim Freyowi. Reszta napoju zostaje wylana na ziemię dla duchów. Kolejnym etapem jest wznoszenie przez biorących udział w obrzędzie toastów na cześć wybranych bogów: róg jest przekazywany w kręgu, od wschodu, zgodnie z ruchem wskazówek zegara. Po toastach ma miejsce wspomnianie przodków. Odprawiający rytuał recytują wówczas wersy 75 lub 76 z *Pieśni Najwyższego* (*Hávamál* – część *Eddy poetyckiej*) lub inny adekwatny tekst. Uczestnicy milczą przez chwilę bądź śpiewają – jest to czas przeznaczony na myślenie o zmarłych. Później następuje „poświęcenie”: przedmioty przeznaczone do poświęcenia bogom, które były umieszczone pośrodku kręgu przed rozpoczęciem rytuału, są teraz im poświęcane; sposób, w jaki to się dokonuje, zależy od odprawiających obrzęd. Po poświęceniu przychodzi czas na rytuał ofiary – przebiega on w sposób wybrany przez kapłana i kapłankę i wcześniej uzgodniony.

²⁰ Opis rytuału na stronie internetowej grupy nie zmienił się jednak jeszcze, wobec czego podaję opis uwzględniający obecność kapłanów obojga płci.

Kolejny element to składanie przysięg: osoba, która życzy sobie to zrobić, kładzie rękę na pierścieniu i składa przysięgę. Na samym końcu rytuału przekazywana jest „laska mówienia” (*speaking staff* – może to być laska, pierścień przysięg lub róg) w kręgu, jako znak, że ten, kto ją trzyma, może swobodnie przemówić. Jest to koniec rytuału, wszyscy opuszczają krąg i zaczyna się wspólny posiłek. O ile odprawiający rytuał zechcą, mogą dodać jeszcze inne elementy lub zmienić ich szyk.

Podobnie jak jest to w innych religiach neopogańskich, święta Ásatrú są silnie związane z rytmem przyrody, cyklem pór roku i Słońcem. Istnieją cztery najważniejsze święta: wiosenne i jesienne zrównanie dnia z nocą oraz letnie i zimowe przesilenie. Mniejsze święta to m.in. święto Thora pod koniec stycznia, Noc Walpurgii 1 maja, Ætteblot około 31 października–1 listopada²¹. Liczba odprawianych obrzędów oraz ich struktura zależą od konkretnych grup. Do najpopularniejszych rytuałów należą zaślubiny i różne ryty przejścia, m.in. wyznanie wiary i pokrewieństwa z bogami, nadanie imienia, inicjacja społeczna, rytuał pogrzebowy. Duńskie grupy związane z Forn Siðr praktykują najczęściej nadanie imienia (czyli *knæsetting*), czasem inicjację do grupy lub rytuał dojrzałości, ślub i w niektórych przypadkach rytuał pogrzebowy.

ETYKA

Etyczny wymiar wiary ma istotne znaczenie dla wyznawców Ásatrú i stanowi jeden z wyznaczników, wedle których jednostka się definiuje. Podstawową ideą jest honor, rozumiany na wiele sposobów. Definicja prawdziwie wierzącego, *true Ásatrúan*, to bycie wiernym bogom. Bazuje ona na określeniu go jako żyjącego z honorem, przyzwoitego człowieka, który w swoim życiu kieruje się zasadami przodków. Sposób, w jaki interpretuje on bóstwa, znajomość *Eddy starszej* (poetyckiej) i *Eddy młodszej* oraz sag, praktyka religijna – są mniej istotne. Fundament etyki stanowią zasady postępowania, które znajdują się w źródłach, w *Eddach* i sagach. Jak wyraził się S.E. Flowers: „te subiektywne i obiektywne zasady

²¹ <http://www.fornsidr.dk/dk/49> [dostęp: 12.04.2008].

dostarczają etycznym cechom religii neogermańskiej dynamicznego, ewolucyjnego aspektu”²². Warto wspomnieć o znaczeniu, jakie dla etyki Ásatrú ma zdrowy rozsądek, wewnętrzna refleksyjność oparta również na obserwacji wzorców widocznych w naturze i kulturze. W etyce dominiuje zasada odpowiedzialności za samego siebie i krewnych.

Forn Siðr nie posiada, w przeciwieństwie do swoich anglojęzycznych współwyznawców, spisanych głównych zasad postępowania (jak np. *Nine Noble Virtues* brytyjskiej organizacji Odinic Rite²³). Podchodzi z niechęcią do jakichkolwiek form ścisłej organizacji i ustalania wierzeń czy wartości, które miałyby obowiązywać wszystkich. Należy podkreślić, że bogowie znani z *Edd* i sag popełniają błędy jak ludzie, nie określa się ich jako dobrych lub złych i nie stanowią wzorca etycznego; człowiek w tym ujęciu jest istotą niezależną, która musi sama rozstrzygać o swoim działaniu. Chrześcijańskiej etyce Ásatrú przeciwstawiają przede wszystkim perspektywę afirmującą życie, odrzucającą ascezyzm. Postawa ta jest związana z zasadą akceptacji własnych pragnień i seksualności.

Forn Siðr w następujący sposób opisuje swój system wartości:

Etyka w naszej wierze wywodzi się z pogańskich wartości, które znajdujemy w eddaickim poemacie *Hávamál*. Według mitologii świat zaczął się sam z siebie i nie mamy jasnego obrazu, co jest dobre, a co złe. *Hávamál* daje nam, ludziom Północy, pewne ponadczasowe i praktyczne rady życiowe, za którymi rozsądnie jest podążać nawet dzisiaj – ponad tysiąc lat po tym, jak zostały sformułowane. Daje nam zbiór zasad etycznych i poglądy życiowe, które są zgodne z naszą nordycką mentalnością. Ásatrú jest sposobem życia, bazującym na życiu ze światem i w świecie, który jest, jaki jest. Nasze wartości zbudowane są na tym, co naturalne. Miłość jest dla tych, których się kocha, lojalność wobec tych, którzy są bliscy. Jesteś przyjacielem swoich przyjaciół. Gościnność jest oczekiwana i dawana. Każdy respektuje innych ludzi. Jest dla nich tolerancyjny, nawet jeżeli nie zawsze ich rozumie. Jeżeli jest zagrożony, staje w obronie swoich praw. Godność i szacunek dla siebie są istotnymi elementami dla Ásatrú. Forn Siðr uznaje wszystkich ludzi za równych. Nikt nie

²² S.E. Flowers, *op. cit.*, s. 288.

²³ <http://www.odinic-rite.org/virtues.html> [dostęp: 17.04.2008].

jest zupełnie bezwartościowy i to stając w obliczu swojego przeznaczenia jednostka może pokazać wartość swojego charakteru²⁴.

Z odpowiedzi uzyskanych podczas wywiadów wyłania się obraz etyki duńskiego Ásatrú zgodny z założeniami wyłuszczoneymi w powyższym cytacie. Członkowie Ásatrú odrzucają etykę chrześcijańską z kilku powodów. Przede wszystkim uznają ją za opartą na narzuconych z zewnątrz zasadach dotyczących głównie wypełniania przykazań Boga, przebaczenia wrogom i nadstawiania drugiego policzka, ascetyzmu moralnego. Te wymieniane często przez wyznawców Ásatrú cechy etyki postrzegane są jako niezgodne ze zdrowym rozsądkiem i nienaturalne dla człowieka. Uważają oni, że chrześcijańskie zasady odwołują się do pojęcia grzechu i wiecznej kary wymierzonej przez Boga, które nie istnieją w północnej tradycji. Etyka Ásatrú nie ma polegać na stosowaniu się do abstrakcyjnych zasad, ale na zwracaniu uwagi na konsekwencje konkretnych działań. Istotne znaczenie ma również konieczność postępowania z honorem oraz w zgodzie z emocjami naturalnymi dla człowieka (częstym przykładem jest pragnienie zemsty na kimś, kto wyjątkowo kogoś skrzywdził). Ponieważ Ásatrú jest religią silnie podkreślającą indywidualizm, zasady etyczne są traktowane jako wyznaczniki, a nie obowiązujące normy postępowania. Jak powiedział jeden z członków Forn Siðr:

[walczę] we współczesny sposób. Nigdy, nigdy nie kłaniam się nikomu, a przynajmniej nikomu, kto na to nie zasługuje. Zawsze staję w obronie swoich wierzeń. Moje wierzenia są również o ochronie tych, którzy na to zasługują, nieważne kim są i jak wyglądają. [...] To jest rodzaj honorowego życia, ale także bycie szczerym wobec siebie. [...] I wiem, że czasami muszę być szalony, robić kompletnie głupie, dziecinne rzeczy, ponieważ to jest we mnie. Więc robię to również. Zawsze podążaj za swoimi pragnieniami, to jest mój sposób walki. Nigdy nie ufaj „teraz”, nie ufaj trendom, sposobowi, w jaki rozwija się społeczeństwo, niczemu. Rób to, co każe ci serce²⁵.

Powyższe słowa podkreślają wartość honoru, związanego ze szczerością wobec siebie i własnych pragnień. Walka zaś jest w kontekście tego

²⁴ Opis etyki znajduje się na stronie Forn Siðr: *Ethics*, <http://www.fornsidr.dk> [dostęp: 17.04.2008].

²⁵ Rozmowa z Rasmusem, 22.01.2008.

cytatu rozumiana przez pryzmat zmagania wewnętrznych, by żyć zgodnie z wewnętrznym poczuciem honoru.

Ásatrú, jak dotychczas, jest religią zdominowaną przez mężczyzn. Przykłada się w niej wagę do takich wartości jak siła, męstwo, waleczność, które są uznawane za męskie – w przeciwieństwie do niektórych religii neopogańskich, jak na przykład wicca, której celem jest m.in. rewaloryzacja kobiecości. Jak mówi Teresa w odpowiedzi na pytanie o wojownicze wartości w Ásatrú:

Być może to zależy od tego, czy jesteś mężczyzną, czy kobietą. Mężczyźni zwykli podkreślać siłę, ja podkreślam wewnętrzną chęć do nauki i mądrość. Żeby to robić, musisz być silna, ale to jest inny rodzaj siły. W *Eddie starszej* nie ma zbyt dużo o sile, właściwie w ogóle nie, chyba że myślisz o sile jako sile wewnętrznej. [...] Oczywiście, era wikingów jest znana jako era wojowników, [...] wikingowie byli wojownikami, daleko na statkach [...], wszyscy pozostali nie byli wikingami, to byli po prostu chłopcy, kobiety, dzieci. Wszyscy są tak zafascynowani tymi walkami, statkami itd. Wszystko, co jest związane z wewnętrznym rozwojem, samokontrolą, rozwojem mądrości, zawiera moim zdaniem siłę. Więc tamto to najprawdopodobniej męskie myślenie o sile²⁶.

Jak widać, siła może być interpretowana w różny sposób wśród wyznawców Ásatrú, nie tylko na najprostszym poziomie, jako wartość fizyczna, lecz jako cecha charakteru, ściśle związana z mądrością. Jedna z osób zasiadających w zarządzie Forn Siðr wypowiedziała się na ten temat w następujący sposób:

Myślę, że interpretację walki możemy nieco rozszerzyć. Nie musisz walczyć fizycznie, aby być przyzwoitym człowiekiem. Jeżeli zinterpretujesz ideały Ásatrú i Walhalli literalnie, to nie ma to już sensu. Ale walczenie jest czymś więcej. Walka jest także walką, aby być tym, kim się chce być. I walką o ludzi, których się kocha. Jakakolwiek jest to walka, w tym sensie²⁷.

Jednym z cytatów z *Eddy poetyckiej*, chyba najpopularniejszym, który pojawia się w wielu tekstach publikowanych przez grupy Ásatrú,

²⁶ Rozmowa z Teresą, 17.01.2008.

²⁷ Rozmowa z Solvej, 13.02.2008.

dotyczącym zarówno etyki, jak i eschatologii, jest fragment *Pieśni Najwyższego*:

Zdycha ci bydło, umierają krewni
I ty sam umierasz;
Lecz sława, którąś sobie zdobył,
Nie umrze nigdy.

Zdycha ci bydło, umierają krewni
I ty sam umierasz;
Wiem jedną rzecz, co nigdy nie umrze:
Sąd o umarłym²⁸.

Fragment ten stanowi jedną z podstaw etyki Ásatrú, której zasadą jest postępowanie z honorem, czyli tak, by być zapamiętanym jako człowiek prawy. Można na te dwie zwrotki spojrzeć również z punktu widzenia interpretacji wierzeń eschatologicznych. Wiele osób postrzega to, co pośmiertne, zgodnie z zacytowanym wyżej fragmentem z *Pieśni Najwyższego*:

[...] Wszystko umiera poza tym, co zostawiłeś za sobą, co twoja rodzina pamięta. Więc, szczególnie w święto zimowe, czcimy pamięć naszych przodków. Ta reputacja, pamięć twojej rodziny, wielkie czyny, których dokonujesz, one żyją dalej. I w pewnym stopniu możesz myśleć, że Walhalla jest właśnie tym, ludzie, którzy dokonali wielkich czynów, żyją wiecznie w Walhalli, więc możesz powiedzieć, nie literalnie, lecz uznać to za metaforę, że będą pamiętani²⁹.

Tym, co żyje nadal po śmierci człowieka, jest pamięć o nim, czyny, których dokonał. Śmierć jest też traktowana jako część koła życia, tak jak cykle ludzkiego życia odpowiadają zmianom pór roku³⁰, szczególnie, że Ásatrú pojmują czas w kategoriach cyklicznych. Śmierć rozumiana jako coś naturalnego nie budzi obaw:

Po życiu jestem trupem. Nie wierzę w Walhallę. Nie boję się śmierci, to jest po prostu naturalne dla mnie, że umrę [...]. Widzę to tak, że

²⁸ *Pieśni Najwyższego* 76–77, [w:] *Edda poetycka*, przeł. A. Załuska-Strömberg, Wrocław 1986, s. 31–32.

²⁹ Rozmowa z Teresą, 17.01.2008.

³⁰ S.M. Pike, *Earthly Bodies, Magical Selves. Contemporary Pagans and the Search for Community*, Berkeley 2001, s. 60.

będę oddany z powrotem naturze, tak jak zwierzę umiera, drzewo umiera, stajemy się ziemią, być może tam, gdzie upadnę, urosną jakieś kwiaty, jakieś drzewo urosnie, cokolwiek, więc widzę to jako rodzaj koła. W ten sposób nigdy nie umierasz; lecz ja jako osoba – ja umrę³¹.

Jak widać na przykładzie powyższych cytatów, tak samo jak w dziedzinie interpretacji postaci bogów, tak i w ramach eschatologii poglądy konkretnych osób mogą być różne: od wiary w trwanie przez pamięć w rodzinie, po brak rozbudowanych wierzeń. W ostatniej z cytowanych wypowiedzi widać natomiast silny związek z naturą i wizję życia człowieka wpasowanego w cykle przyrody.

ETNICZNOŚĆ I PLEMIENNOŚĆ

Dla Ásatrú etniczność i konieczność zachowania czystości tradycji są jednymi z kluczowych zagadnień. Stanowią również swoisty punkt zapalny w środowisku, przyczynę głębszych konfliktów i granicę, która dzieli Ásatrú na odrębne nurty. Według M. Gardella wysiłek, który współcześni poganie wkładają w rekonstrukcję przednowoczesnych religijnych tradycji, nierzadko prowadzi do rozważań o charakterze etnocentrycznym. O ile część wyznawców uważa wszystkie starożytne tradycje za otwarte i dostępne dla każdego, bez względu na rasę i pochodzenie etniczne, o tyle wielu innych neopogan za podstawę tradycji uznaje właśnie etniczność lub rasę³². To ostatnie podejście związane jest również z takimi cechami, jak m.in. podkreślanie wartości rodzinnych, plemiennej samowystarczalności i niezależnej, etnicznej tożsamości. Występuje ono szczególnie na amerykańskim gruncie, gdzie wiąże się również z pewnymi politycznymi implikacjami – np. wizją przeformułowania modelu państwa na wzór plemiennej demokracji starożytnej Islandii, opartej na sieci suwerennych plemion³³. W Danii sytuacja kształtuje się inaczej. Forn Siðr nie ma charakteru etnocentrycznego, dopuszcza do swojego

³¹ Rozmowa z Jensem, 31.01.2008.

³² M. Gardell, *op. cit.*, s. 17.

³³ *Ibidem*, s. 278.

wyznania osoby każdej narodowości. Brak nacisku na kwestie społeczne i polityczne widoczny jest w braku ideologicznego programu dążącego do radykalnych zmian w obrębie państwa.

Neopoganizm jest silnie związany z tradycjami przeszłych lokalnych społeczności, dawnych plemion, w związku z czym pojawia się idea „plemienności” (*tribalism*) jako pożądanego wzoru relacji międzyludzkich. Ásatrú zostało nawet zdefiniowane przez M. Gardella jako zwracający się ku ziemi (*earth-based*) plemienny światopogląd duchowy³⁴. Idea plemienności rozwijana jest przez wyznawców tej formy neopogaństwa w publikowanych artykułach, dotyczących kwestii społecznych, a czasem również i politycznych³⁵. Cel większości organizacji Ásatrú stanowi przywrócenie tej religii znaczenia (a niekiedy – miejsca głównej religii w społeczeństwie) – jednym ze środków do osiągnięcia tego celu jest stworzenie silnych więzi międzyludzkich w *kindreds*. Wartości i związki występujące wśród dawnych plemion germańskich teraz zostają przeniesione na społeczność zjednoczoną w *kindreds*. Szczególnie istotnym w przypadku Ásatrú jest fakt, że lokalne pogańskie społeczności często formują coś w rodzaju „globalnych plemion” (*global tribes*), które przekraczają granice państw – w ten sposób staje się możliwe np. dla Amerykanów rekonstruowanie tradycji pochodzącej z innego kontynentu³⁶.

STRATEGIE REKONSTRUKCJI

Religie neopogańskie, powstałe w XX wieku, nazywane są często, również przez swoich wyznawców, religiami rekonstrukcjonistycznymi³⁷. Ásatrú stara się zrekonstruować religię starożytnych i wczesnośrednio-wiecznych Germanów. Interpretacje tego sformułowania, jak i sposoby,

³⁴ *Ibidem*, s. 153.

³⁵ Por. K. Donaldsson, *Another Strike for the Tribe*, <http://hfg.ravenbanner.com/tribe.pdf> [dostęp: 20.05.2008].

³⁶ M. Gardell, *op. cit.*, s. 17.

³⁷ Por. jedna z ulotek *The Troth: Reconstructionist Paganism – An Overview of the Common Features of the Various Reconstructed Faiths*, <http://www.thetroth.org> [dostęp: 20.04.2008].

w jakie należy dokonywać rekonstrukcji, są wewnątrz Ásatrú zróżnicowane. Najczęściej jednak rekonstrukcja rozumiana jest jako ożywienie starej religii w warunkach współczesnego świata, a zatem jej adaptacja do współczesności. Choć adaptacja ta powinna być możliwie jak najwierniejsza tradycjom przodków, jednak nie wszystkie elementy religii mają ciągle sens w obecnych czasach – dobrym przykładem jest kwestia rytualnej krwawej ofiary ze zwierząt czy ludzi. Zazwyczaj wyznawcy Ásatrú zdają sobie sprawę z tego, że religia ta jest współcześnie odkrywana i odtwarzana, i niektóre elementy – przede wszystkim rytuały, z uwagi na bardzo skąpe źródła na ich temat – muszą być stworzone na nowo. Ásatrú przyjmuje strategię skupienia się na w miarę możliwości dokładnym odzwierciedleniu charakteru tej przedchrześcijańskiej religii i swoistego sposobu myślenia wyznających ją przodków. Prawowitego Ásatrú legitymizuje zatem nie idealnie odtworzony rytuał, lecz trzymanie się zasad zdefiniowanych jako te, którym hołowali przodkowie, przejęcie ich sposobu myślenia, a przede wszystkim wartości. Ten, nazwijmy go, mentalny rekonstrukcjonizm, charakteryzuje moim zdaniem wszystkie grupy Ásatrú. Należy podkreślić pełną świadomość, z jaką wyznawcy odtwarzają – czy też stwarzają na nowo – wiarę przodków, świadomość rekonstrukcji wierzeń w warunkach współczesnej cywilizacji. Toteż większość grup charakteryzuje nie chęć absolutnie wiernego odtworzenia społeczeństwa z czasów wikingów, lecz pragnienie praktykowania tej samej wiary, a w związku z tym – wyznawania tych samych zasad i takiej samej moralności. W organizacji społecznej, religii i etyce wczesnośredniowiecznych plemion germańskich szuka się wzorów adekwatnych do współczesnego świata. W przypadku rytuałów można zauważyć, że istnieją również grupy, które przykładają dużą wagę do ich zgodności z przeszłością, choć dla większości Ásatrú nie jest to sprawa kluczowa. W tym miejscu dyskusji poruszamy kolejną istotną kwestię, jaką jest problem konieczności zachowania „czystości religii” i oczyszczania jej z elementów synkretycznych. Ásatrú nie jest eklektyczne, trzyma się jednej tradycji, choć istnieją odłamy korzystające też z innych wzorców. Nawet liberalne grupy są jednak ściśle ograniczone do tradycji nordyckiej. „Czystość religii” wydaje się bardzo istotna dla wyznawców Ásatrú, nawet jeżeli dopuszczają pewną innowacyjność w zakresie rytuałów.

Można spotkać określenie Ásatrú jako religii ludowej (*folkish*) i opierającej się na dziedziczeniu (*ancestral based*)³⁸. O ile Ásatrú w Stanach Zjednoczonych bazuje w dużej mierze na naukowych opracowaniach, o tyle Ásatrú w Danii w porównaniu do amerykańskiego sprawia wrażenie mniej „intelektualnego”. Popularne na amerykańskim gruncie analizy tekstów źródłowych i mitów, rozwój analiz antropologicznych na podstawie źródeł i literatury naukowej, w Danii nie zyskały zainteresowania. Część z nich jest po prostu nieznaną, część, choć niektórzy są z nimi zaznajomieni, nie jest traktowana jako istotny element dla rekonstrukcji religii. Według słów osób z zarządu Forn Siðr, dla duńskiego Ásatrú tego rodzaju „intelektualne gry” nie mają znaczenia, gdyż „chodzi bardziej o dobre czucie się” (*it is more about good feeling*)³⁹. Zgadzam się tutaj z A. Sołtysiakiem, który uważa, że brak rozwiniętej doktryny na Islandii i w krajach skandynawskich w takim stopniu, jak w Ameryce, wiąże się z faktem, że Ásatrú nawiązuje tam do wciąż w pewnym stopniu żywej tradycji ludowej i opiera się praktycznie wyłącznie na sagach i *Eddach*; skandynawscy wyznawcy nie uznają za konieczne odwoływanie się do źródeł naukowych⁴⁰. Dla członków Forn Siðr nie ma znaczenia dokładna rekonstrukcja religii z czasów przedchrześcijańskich i skrupulatna dbałość o detale podczas obrzędów. To sposób widzenia świata i etyka, jak już było wspomniane, są elementami, które łączą współczesnych wyznawców z ich przodkami – są to równocześnie elementy, które, według częstej wśród Ásatrú opinii, przetrwały w skandynawskiej kulturze i mentalności. Jak powiedziała jedna osoba z zarządu Forn Siðr, w grupie tej nie ma dążenia do bycia w stu procentach wiernymi przeszłości. Ásatrú ma przede wszystkim być sensowne we współczesnym świecie i odpowiadać na potrzeby człowieka w nim żyjącego. W przeszłości i w źródłach należy szukać bazy, na której zostanie zbudowane coś nowego – nowe społeczeństwo, nowa mentalność, oparta na dawnych zasadach etycznych i sposobie postrzegania świata. Potwierdza to wypowiedź Dana:

³⁸ Por. M. Gardell, *op. cit.*, s. 258.

³⁹ Rozmowa z Sörenem, 13.02.2008.

⁴⁰ A. Sołtysiak, *Ścieżka...*, *op. cit.*, s. 293.

Podstawowa praca to z korzeni odnaleźć pewną orientację. Ale nie jest to połączone z krwią, genami, rasą, bardziej z tym, że to tutaj żyję. [...] To nie jest rekonstrukcja, rekonstruowanie, myślę, że powinniśmy słuchać tych kilku słów, które nam zostały, i starać się znaleźć podstawę, prawdziwe znaczenie. Moja interpretacja to nie rekonstruować czy odgrywać jakąkolwiek przeszłość, ale próbować znaleźć stare korzenie, by stworzyć nowe drzewo. To jest to, o co walczyłem⁴¹.

Istotnym zagadnieniem w kontekście dziedzictwa przodków i religii jest problem pochodzenia germańskiego i jego wagi dla przynależności do Ásatrú. Poszczególne odłamy Ásatrú różnie interpretują powyższą kwestię: od uznania, że jedynie osoby pochodzenia germańskiego mogą być wyznawcami tej religii, do poglądu, że pochodzenie etniczne nie ma w tym względzie znaczenia. Pochodzenie dla niektórych wyznawców Ásatrú, szczególnie pośród amerykańskich grup, ma ścisły związek z przekazem tradycji i jest jedynym kryterium przynależności. Dla Duńczyków będących członkami Forn Siðr zagadnienia te nie są tak istotne, jednak nadal jedną z bazowych kwestii dla religii pozostają przodkowie i dziedzictwo. Poniższy cytat pokazuje, jak do zagadnienia dziedzictwa przodków mogą podchodzić członkowie Forn Siðr:

[...] To nie jest możliwe, by przykładowo Azjata lub Afrykanin został Ásatrú. Ponieważ to po prostu nie jest możliwe. Ale to jest znowu mój sposób wiary, urodziłem się z tej ziemi, umrę tu, lub być może umrę gdzie indziej, ale to nie ma naprawdę znaczenia. Ci ludzie, o których mówię, są więcej niż mile widziani, by zaadoptować sposób myślenia, i oczywiście, jeżeli chcą nazywać siebie Ásatrú, nic mi to nie przeszkadza. [...] Ale myślę, że w pewien sposób nie uważam tego za naturalne, i nie sądzę, żebyś ty to mogła zrobić. Myślę, że możesz dzielić politeistyczny sposób myślenia i nie być Ásatrú, ale znowu – to jest tylko słowo. [...] To jest to, czym jesteś, gdzie jesteś i jaka jest natura wokół ciebie. Natura jest naturą, nawet jeżeli to jest las 15 kilometrów w tamtą stronę, i jeśli pójdziesz na Saharę, to też jest natura, ale jest inna, i sądzę, że tam są inne siły. Być może są bardzo podobne do sił mojego gospodarstwa, czy

⁴¹ Rozmowa z Danem, 09.02.2008.

jak wolisz to nazwać, i jestem całkiem pewny, że są, ale są czymś innym⁴².

Często spotykaną opinią jest, podobnie jak w powyższym cytacie, że Ásatrú jest „powrotem do domu”, tak silnie związanym z kulturą i dziedzictwem, że jest mało prawdopodobne, by ludzie z zupełnie innym pochodzeniem czuli się przyciągani do tej konkretnej religii. Pozostałe religie etniczne bazują na podobnych zasadach, ale należą do innych miejsc i ludzi. Religia etniczna jest ściśle związana z określonym dziedzictwem kulturowym i jako taka najczęściej przemawia do ludzi z określonym pochodzeniem – a dokładniej do tych, którzy się z nim identyfikują.

Na temat właściwej interpretacji dostępnych źródeł oraz sposobów, w jaki ma być rekonstruowana tradycja religijna, toczy się wewnątrz Ásatrú ciągła debata. Z pytania, jak najlepiej przywrócić do życia tę religię, wyrastają dwie teorie, nazwane i scharakteryzowane przez J. Kaplana jako teorie przekazu modernisty i genetyka⁴³. Pierwsza z nich, teoria modernisty (*the modernist theory*, odnosząca się do Stephena Grundy’ego, Stephena E. Flowersa i Gamlinginna, szeroko znanych w amerykańskim środowisku Ásatrú osób, które wspierają ten sposób rekonstrukcji tradycji), opisuje strategię rekonstrukcjonistyczną dominującą wśród Ásatrú. Zgodnie z nią za główne zadanie społeczności neopogańskiej uważa się przywrócenie do życia rdzenia przedchrześcijańskiej tradycji – obrzędów, wierzeń, tekstów, magii – „wewnątrz ograniczeń współczesnego świata”⁴⁴. Kluczowym motywem jest tutaj ponowoczesność. Celem nie jest powrót do sposobu życia i religii praktykowanej w czasach przedchrześcijańskich. Ásatrú ma być w pełni odpowiednie dla współczesnego człowieka, rozumiane jako nie zagrażające społecznemu *status quo*. Po rekonstrukcji główny wysiłek wyznawców Ásatrú inwestowany jest w zintegrowanie duchowej wartości starych tekstów z życiem wyznawców. Cel rekonstrukcji tradycji stanowi wobec tego stworzenie nowego światopoglądu, który, jak argumentuje Kaplan, jest syntezą przedchrześcijańskiej

⁴² Rozmowa z Rasmusem, 22.01.2008.

⁴³ J. Kaplan, *Radical Religion in America. Millenarian Movements from the Far Right to the Children of Noah*, New York 1997, s. 71–79.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 73 [wyróżnienie pochodzi od autora cytowanego tekstu].

przednowoczesności i nowoczesności. Ten nowy światopogląd religijny ma stanowić alternatywę dla chrześcijaństwa i być może kiedyś je zastąpić. Według Kaplana, metoda modernisty bazuje przede wszystkim na odnowie tradycji związanych z magią i szamanizmem. Główne znaczenie ma tu rekonstrukcja znaczenia runów i praca nad nimi. Nacisk kładziony jest na aplikowanie starych rytów do codziennego życia.

Druga strategia rekonstruowania starożytnej religii została nazwana przez Kaplana teorią genetyka (*the geneticist theory*, odnosząca się do Stephena McNallena)⁴⁵. Polega ona głównie na przekonaniu, że przekaz tradycji powinien odbywać się na bazie genetycznego (według rasistowskiego odłamu Ásatrú – rasowego) dziedzictwa. Pytanie, dla kogo przeznaczona jest rekonstruowana religia, co już nieraz było wspomniane w niniejszym artykule, stanowi jedną z bardziej zapalnych kwestii w środowisku Ásatrú. Podstawą dla tej strategii rekonstrukcji jest teoria metagenetyki S. McNallena, wedle której tradycja i kultura są zakorzenione w linii DNA każdego człowieka i wobec tego dana religia jest wyrazem duszy rasowej konkretnego ludu⁴⁶; w tym wypadku Ásatrú jest dziedzictwem ludzi pochodzenia germańskiego.

Rekonstrukcja bazuje na naukowym podejściu do źródeł, na odtwarzaniu nie tylko rytuałów, ale całej religii i kultury oraz światopoglądu, który uważa się za cenny dla człowieka żyjącego we współczesnym świecie. Dokonuje się innowacji, starając się jednak jasno zaznaczyć, co jest innowacyjne, a co tradycyjne; jednocześnie nowe formy mają być wierne „duchowi” starej religii. Nie sposób w tym miejscu nie wspomnieć o kontakcie z bogami, którzy mogą przekazać swoim wyznawcom nowe drogi i sposoby oddawania im czci.

PAMIĘĆ

Kwestia pamięci i stosunku do tradycji jest jedną z kluczowych w rozważaniach na temat ruchów neopogańskich i Ásatrú. Neopoganie

⁴⁵ *Ibidem*, s. 79–84.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 80.

odczuwają silną potrzebę budowania tożsamości, tworzenia więzów, posiadania tradycji; żeby to osiągnąć, niektórzy zapożyczają motywy i symbole z innych kultur⁴⁷. Widać tutaj kolejną cechę odróżniającą Ásatrú od większości ruchów neopogańskich, którą warto zaznaczyć. Mianowicie nie muszą oni uzasadniać swojego wyboru danej tradycji, a raczej nie stanowi to dużego problemu ani nie jest zbyt skomplikowane, skoro każdy z nich za swoich przodków uważa – sięgając daleko w przeszłość – właśnie wyznawców starej religii nordyckiej. W tym wypadku wybór religijny wyjaśniany jest poprzez utożsamienie się z daną linią tradycji i związany jest z tożsamością etniczną. Przez swoistą konstrukcję tożsamości jednostka staje się częścią starożytnego rodowodu (*lineage*). Z poszukiwaniem własnej tradycji wiążą się różne motywy – odszukiwanie drogi, własnego dziedzictwa, poszerzanie wiedzy na temat swojej tradycji. Ze względu na utożsamianie się przez członków Ásatrú z daną linią wyznaniową, można podjąć próbę interpretacji tego ruchu neopogańskiego za pomocą teorii Danièle Hervieu-Léger o religii jako pamięci.

Dekompozycja religii we współczesnym świecie charakteryzuje się m.in. tym, twierdzi Hervieu-Léger, że religia tworzona jest z różnych wątków – innowacyjnych i tradycyjnych. Tradycję Hervieu-Léger definiuje jako:

[...] zbiór wyobrażeń, obrazów, teoretycznej i praktycznej wiedzy, zachowań, postaw itd., które społeczeństwo przyjmuje w imię koniecznej ciągłości między przeszłością a teraźniejszością⁴⁸.

Tradycja nadaje przeszłości transcendentny autorytet. Religia natomiast zdefiniowana została jako:

[...] ideologiczny, praktyczny i symboliczny wyznacznik, przez którego pryzmat jest tworzona, utrzymywana, rozwijana i kontrolowana (indywidualna i zbiorowa) świadomość przynależności do pewnej szczególnej linii wyznaniowej⁴⁹.

Koncepcja religii jako pamięci podkreśla dekompozycję religii we współczesnym społeczeństwie. W takiej sytuacji człowiek poszukuje

⁴⁷ S.M. Pike, *op. cit.*, s. 110.

⁴⁸ D. Hervieu-Léger, *op. cit.*, s. 125.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 119.

korzeni w pamięci, tradycji i odczuciu ciągłości. Szczególnie pamięć odgrywa istotną rolę, będąc twórczą funkcją społeczeństwa. Poprzez pamięć grupa religijna odnajduje identyfikację. Rytuały mają przywoływać przeszłość, która nadaje sens terażniejszości i zawiera przyszłość – poprzez swoistą anamnezę następuje potwierdzenie ciągłości linii wyznawców. W ten sposób tworzy się specyfika rytuału, którego funkcją jest ustanowienie w czasie pamięci o wydarzeniach, dzięki którym linia wyznawców powstała lub, jak sugeruje Hervieu-Léger, które potwierdzają jej zdolność do dalszego istnienia⁵⁰. Religijny pierwiastek może być znaleziony praktycznie wszędzie, jeżeli jest to element odnoszący się do linii wyznaniowej i tworzący sens. Bycie religijnym w nowoczesności oznacza – twierdzi Hervieu-Léger – chcieć przynależać do tradycji. Każdy ma bowiem możliwość takiego wybierania i składania elementów, że stwarza tradycję, indywidualnie poszukuje „wyższych sensów”⁵¹. Jednocześnie ciągłość tradycji charakteryzuje się tym, że jest ona w stanie internalizować innowacje i reinterpretacje związane z nowoczesnością. Jest wobec tego dynamiczna i twórcza. Właśnie do takiej „elastycznej” tradycji odnosi się Ásatrú, gdzie religijne innowacje, wprowadzane szczególnie w zakresie rytuału, mają pozostawać w zgodzie z linią tradycji. Zakorzenie w niej jest istotne ze względu na legitymizujący autorytet, jaki ona posiada. Według Hervieu-Léger sytuacja nowoczesności i afirmacji autonomii jednostki, która odrzuca bezwzględny autorytet tradycji, paradoksalnie rodzi potrzebę odwoływania się do niej. Francuska badaczka pokazuje również, że we współczesnym świecie rośnie potrzeba tworzenia dobrowolnych wspólnot i identyfikacji jednostki z nimi (dzięki czemu nadaje się życiu sens i spójność). W Ásatrú za taką dobrowolną wspólnotę można uznać *kindred*, czy też *blótgroup*. Podobną wartość, jaką ma uczestnictwo we wspólnocie, posiada – jak pisze Hervieu-Léger – „odniesienie do wspólnej założycielskiej linii rodowej”⁵². To odniesienie do tradycji często ma charakter wyobrazeniowy raczej, niż rzeczywisty. Jest ono religij-

⁵⁰ *Ibidem*, s. 169.

⁵¹ Hervieu-Léger sugeruje, że także takie zachowania jak emocjonalne zaangażowanie i uniesienia podczas meczu piłki nożnej czy koncertu rockowego mogą być nazwane religijnymi. Por. *ibidem*, s. 144–150.

⁵² *Ibidem*, s. 137.

ne nie zawsze, lecz m.in. wtedy, gdy dopasowywanie się do przeszłości ma dla jednostki charakter obowiązku i uwidacznia się w praktyce, tak jak podczas religijnych rytuałów.

Jednym z problemów współczesnego społeczeństwa jest to, iż nie jest już ono społeczeństwem pamięci, że zerwana została ciągłość z tradycją⁵³. Następuje dekompozycja zbiorowej pamięci (poprzez jej homogenizację i fragmentację), która staje się powierzchowna i pozbawiona twórczej i normatywnej zdolności⁵⁴. Staje się „okruchami pamięci”. Według Hervieu-Léger, współcześnie powstaje wiele substytucji zbiorowej pamięci, cząstkowych i różnorodnych, umożliwiających powstanie wyobrażeń ciągłości, niezbędnych do budowania tożsamości. Proces ten został nazwany „reinwencją linii”⁵⁵. Jest to rodzaj religijnej innowacji, który może przejawiać się na przykład w formie utopii – wyobrażeniu przyszłości innej od teraźniejszości, zbudowanej na pamięci o „złotym wieku” z przeszłości. Reinwencją będzie pamięć, która jest powoływana w stopniowym procesie, podczas którego poprzez tradycję część świata wyobraźni łączy się z odnoszeniem się do przeszłości aktualizującej się w teraźniejszości⁵⁶. Innowacja religijna – poprzez którą wyznawcy niektórych ruchów religijnych, na przykład Ásatrú, tworzą pewne elementy religijne – odnosi się do linii wyznaniowej, do której czują się przynależni. Hervieu-Léger twierdzi, że jednym ze sposobów innowacyjnego odniesienia do tradycyjnej linii wyznaniowej jest tworzenie „braterstwa z wyboru”⁵⁷. Członków danej grupy łączy związek, podejmowany z wyboru, a charakterystyczny dla relacji między krewnymi. Wydaje się to częściowo pasować do charakterystyki tworzonych przez Ásatrú grup, które, podobnie jak opisywane przez Hervieu-Léger „braterstwa”, są wspólnotami wartości i odniesień, rodzajem idealnej rodziny (aczkolwiek niekoniecznie religijnymi⁵⁸). Innym sposobem rekonstrukcji pa-

⁵³ *Ibidem*, s. 167.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 173.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 194.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 196.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 202.

⁵⁸ Por. szczegółowa charakterystyka tego zagadnienia: *ibidem*, s. 202–212.

mięci jest powstawanie „etno-religii”, związanych z „odnową afirmacji etnicznych”⁵⁹, dzięki którym zostaje zachowana tożsamość zbiorowa.

Ásatrú – lub też szerzej, różne formy pogańskich religii rekonstrukcjonistycznych – odwołują się do świata sprzed upadku legitymizujących tradycji (który to upadek postuluje Hervieu-Léger). Współczesne społeczeństwo – ponowoczesne – jest post-tradycyjne, nie mogące się już odnieść do ciągłości zapewnianej przez tradycję, by zagwarantować sobie stały punkt odniesienia. Jak już zostało wspomniane wyżej, to chęć przynależności do tradycji, a nie świadomość przynależności oznacza bycie religijnym w nowoczesności⁶⁰. Powoduje to sytuację, w której jednostka może swobodnie dobierać elementy („układy sensów”) i je składać, by stworzyć tradycję. Przykład ruchów neopogańskich jest tutaj stosunkowo oczywisty. Zarówno tradycje eklektyczne – te ewidentnie konstruujące tradycje ze swobodnie dobieranych elementów – jak i bardziej konserwatywne konstytuują własną tożsamość na zasadzie odniesienia do linii wyznaniowej. Eric Hobsbawm definiuje neopaganizm bazujący na naukowych badaniach jako „inwencję tradycji”⁶¹. Inwencja ta w Ásatrú jest widoczna dobrze m.in. w zakresie etyki – zasady, które zostały zaczerpnięte z przekazów mitologicznych, zostają zaadaptowane na potrzeby współczesnego świata i jednostki w nim żyjącej, jednocześnie są legitymizowane właśnie przez odniesienie do tradycji.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 212.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 226.

⁶¹ E. Hobsbawm, *Introduction: Inventing Traditions*, [w:] *The Invention of Tradition*, red. E. Hobsbawm, T. Ranger, Cambridge 1983, s. 1–14, [cyt. za:] V.A. Shnirelman, „Christians! Go home”: *A Revival of Neo-Paganism Between the Baltic Sea and Transcaucasia (An Overview)*, „Journal of Contemporary Religion” 2002, t. 17, nr 2, s. 207.

Bibliografia:

Edda poetycka, przeł. A. Załuska-Strömberg, Wrocław 1986.

Flowers S.E., *Revival of Germanic Religion in Contemporary Anglo-American Culture*, „The Mankind Quarterly” 1981, t. XXI, nr 3, s. 279–294.

Gardell M., *Gods of the Blood. The Pagan Revival and White Separatism*, Durham 2003.

Hervieu-Léger D., *Religia jako pamięć*, przeł. M. Bielawska, Kraków 1999.

Kaplan J., *Radical Religion in America. Millenarian Movements from the Far Right to the Children of Noah*, New York 1997.

Pike S.M., *Earthly Bodies, Magical Selves. Contemporary Pagans and the Search for Community*, Berkeley 2001.

Shnirelman V.A., „Christians! Go home”: *A Revival of Neo-Paganism Between the Baltic Sea and Transcaucasia (An Overview)*, „Journal of Contemporary Religion” 2002, t. 17, nr 2.

Sołtysiak A., *Ásatrú*, [w:] *Religia. Encyklopedia PWN*, red. T. Gadacz, B. Milerski, Warszawa 2001, t. 1, s. 350.

Sołtysiak A., *Ścieżka Ásatrú*, „The Peculiarity of Man” 1999, nr 4, s. 241–294.

Sołtysiak A., Szymkiewicz M., *Od Wotana do człowieka z Kennewick. Koncepcje rasy i społeczeństwa w Ásatrú*, „Nomos” 2005, nr 51/52, s. 75–87.

Tomasiewicz J., *Stare religie Nowej Ery. Główne nurty współczesnego neopoganizmu*, „Nomos” 1994, nr 5, s. 89–103.

Źródła internetowe:

Donaldsson K., *Another Strike for the Tribe*, <http://hfg.ravenbanner.com/tribe.pdf> [dostęp: 20.05.2008].

Reconstructionist Paganism – An Overview of the Common Features of the Various Reconstructed Faiths, <http://www.thetroth.org> [dostęp: 20.04.2008].

Stead L., *Ravenbók: the Raven Kindred Ritual Book*, 1994, <http://www.sacred-texts.com/pag/ravenbok.htm> [dostęp: 20.05.2008].
<http://www.fornsidr.dk> [dostęp: 12.04.2008].
<http://www.odinic-rite.org> [dostęp: 17.04.2008].

Michalina Biel – absolwentka religioznawstwa UJ z roku 2009. Pracę magisterską pod tytułem *Neopogaństwo rekonstrukcjonistyczne na przykładzie Ásatrú* napisała pod opieką dr. hab. Zbigniewa Paska prof. AGH. Obecnie studiuje marketing w Aarhus, w Danii.